

VZDELÁVANIE V STARNÚCEJ SPOLOČNOSTI

HETTES MILOSLAV

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava

Abstrakt

Vzdelávanie v starnúcej spoločnosti. Celoživotné vzdelávanie je stratégiou pre celý život. Znalostná spoločnosť je dnes globálnou. Je potrebné podporovať vzdelávacie inštitúcie pre dospelých, ako sú napr. univerzity tretieho veku. Takéto zariadenia by mali mať aj programy základov, alebo zdokonalenia sa v oblasti sociálnej práce. Spoločnosť starne a počet tých, ktorí budú schopní poskytnúť túto starostlivosť, bude klesať. Podpora neformálnym opatrovateľom, ako sú školenia, alebo pomoc a rada, prispievajú k zvýšeniu kvality tohto opatrovania. Dobrovoľníci v oblasti sociálnej práce by mali tiež prejsť primeraným školením. Dobrovoľníctvo môže byť cestou, ako riešiť nedostatok zdrojov pre dlhodobú starostlivosť.

Kľúčové slová

Celoživotné vzdelávanie. Sociálna práca. Starnutie. Dobrovoľníctvo. Dlhodobá starostlivosť.

Abstract

Education in Ageing Society. Life-long education is a strategy for whole life. Knowledgeable society is now global. It is necessary to support training centres for adult people, such universities of the third age. These institutions should have social work basic introduction or programs for further skills improvement in the field of social work. Society is ageing. Number of those people who will be able to offer care will be decreasing. Training, aid and advice to the informal care providing people will help to improve the quality of this social care. Social work volunteers should have to go through adequate training. Volunteering could be the way how to partly solve the source insufficiency for long-term care.

Key words

Life-long Education. Social Work. Ageing. Volunteering. Long-term care.

Úvod

Starnutie populácie, hospodársky rast a trvalo udržateľný dôstojný život sú navzájom prepojené problémy. Ľudia chcú byť šťastní, snažia sa o to, ale nie vždy okúsia trvalejšie šťastie. Často sme presvedčení, že šťastie a dôstojný život sú priamo závislé od hospodárskeho rastu. Starnutie populácie sa mnohokrát chápe ako niečo nevhodné, ba škodlivé.

V Holandsku sa vraví, že „jeden otec skôr uživí desať detí, ako desať detí jedného otca“. Aký život čaká súčasnú skupinu dlhšie žijúcich obyvateľov? Odpoveď nie je jednoduchá. Pretože stav aj v tzv. vyspelých krajinách je ďaleko od uspokojujúceho. Aj v týchto relatívne prosperujúcich krajinách starí ľudia žijú v chudobe, s predsudkami voči starobe, v depresii, v opustenosti, sú zneužívaní, bez využitia svojich schopností a bez práce.

1. Starnutie

Celé dejiny ľudstvo sa zaoberá podstatou narodenia, mladosti, smrti a pokračovaním života. Koncepcia staroby, ako osobitnej fázy života, je však relatívne mladá. Názor, že keď niekto prekročil hranicu šesťdesiatich rokov a je bez ohľadu na jeho skutočné zdravie automaticky chápaný ako neefektívny, neproduktívny, chorý a dokonca aj s demenciou, sa objavuje napodiv až v polovici 19. storočia. Je zvláštne, že pred 19. storočím väčšina ľudí pracovala a aktívne žila až do smrti. Priemyselná revolúcia zmenila všetok predošlý život a jeho pravidlá. V danej situácii na objednávku pre vtedajšiu potrebu bola sformulovaná

definícia „staroby“, tak ako sa až do súčasnosti chápe, čo spôsobuje v súčasnosti zásadné problémy.

Väčšina robotníkov v 19. storočí pracovala viac ako šesťdesiat hodín týždeň, často v zlých podmienkach z hľadiska zdravotného a bezpečnostného. Spôsob práce preferoval mladších pracovníkov. Preto sa objavili teórie a štúdie o neproduktívnosti staršej populácie, ktorá začala byť legálne vyradovaná reformami sociálneho zabezpečenia.

Britský ekonóm a sociálny reformátor barón William Beveridge (1879-1963) zaviedol teóriu o nepružnosti starších pracovníkov. Programy sociálneho zabezpečenia zavedením dôchodkového veku umožnili podnikateľom sa „humánne“ zbavovať tých, čo neprinášali profit, a udržiavať tak svojich zamestnancov „sviežich“.⁵⁵ Tomu napomáhal aj zdravotnícky výskum, ktorý dokazoval vyčerpanosť a pokles schopností starších ľudí. Preto je nevyhnutné a vlastne prospešné pre nich samotných brániť im pracovať. Podobne aj dnes sa skrýva pravá podstata zmien starobného poistenia. Iróniou je, že v období demografickej revolúcie predlžovania veku sú starší ľudia s úplne dobrým zdravím a často aj s výbornou fyzickou kondíciou označení ako nefunkční a s nižšími schopnosťami.

Cirkev sa pripojila a intenzívne napomáhala výstavbe nových inštitúcií a domov pre starších. Vtedajšie inštitúcie boli stavané ako zariadenia pre chorých starších. Mali podobu zdravotných zariadení, pretože starší sú „pascou“ na rôzne choroby a sú vlastne chorí. Pred touto dobou sa zriaďovali „*chudobince*“ orientované na starších bez prostriedkov. V tomto období to však už boli „*starobince*“, kde mali ísť starší ľudia, pretože sa predpokladalo, že musia byť chorí a smrť na nich už čaká.

Po celé 20. storočie v priemyselných krajinách bola staroba výrazne prepojená s nezamestnanosťou. Z dôvodu trvalého nedostatku práce viac menej povinné penzionovanie bolo používané na riešenie nezamestnanosti. Došlo k drastickému umelému zníženiu podielu robotníkov vo veku nad šesťdesiat rokov. Ľudia, ktorí boli poslaní do dôchodku, boli prevažne schopní pracovať a chceli byť užitoční v práci.

Až šesťdesiate a sedemdesiate roky minulého storočia začali s prvými pokusmi o zmenu. Po prvýkrát sa Robert N. Butler (1927-2010), americký gerontológ, na seminári v roku 1983 venoval otázkam prerušenia zmysluplnej práci v staršom živote človeka a zaviedol termín „produktívne starnutie“. Robert N. Butler písal ako prvý o „ageizme“ ako o diskriminácii starších. V období ekonomickej stagnácie od sedemdesiatych rokov a následne takmer každá európska krajina zaviedla niektorú formu predčasného starobného dôchodku ako „núdzového“ nástroja politiky zamestnanosti. Tento krok bol vyvolaný z ekonomických príčin a nie z dôvodu zmien spôsobených starnutím jednotlivca.

Niektoré extrémne názory počas obdobia, keď bol prezidentom Ronald W. Reagan (40. prezident USA vo funkcii v rokoch 1981 až 1989) a premiérkou barónka Margaret H. Thatcher (predsedníčka vlády Veľkej Británie v rokoch 1979-1990), ktoré možno označiť ako sociálny darvinizmus, neboli zrazu až tak extrémne. Ako napr. objavili sa názory obmedziť lekársku starostlivosť vekovým limitom alebo resp. aj odstrániť starobné dôchodky. Staroba bola chápaná ako stav, keď niekto žije príliš dlho za hranicu schopnosti zarobiť si na živobytie prácou, a ako stav, keď sa daná osoba len priživuje na druhých. Publikovali sa „vedecké“ názory na vekové ohraničenie práva na život, o tyranii generácií starších ľudí, ktoré mali početnú prevahu nad strednou generáciou.

Starnutie je globálna demografická zmena, ktorá znamená iba určitý dočasný posun. Neznamená, že by ľudstvo mohlo byť neustále a nekonečne staršie a staršie, bez spomalenia, resp. bez stabilizovania tohto vývoja. Model spoločnosti, ktorá je nepriateľsky naklonená starším, sa ale stáva stále globálnejším.

---

⁵⁵Dnes sa opäť stretávame s týmto „riešením“ v podobe návrhov povinného odchodu do dôchodku zo zákona.

Podľa správy pracovnej skupiny, ktorú viedol Joseph Stiglitz (Stiglitz, Sen, Fitoussi, 2009), patrí Slovensko medzi zopár krajín, kde úroveň hrubého domáceho produktu nekorešponduje s úrovňou príjmov ľudí. Čiže rast hrubého domáceho produktu nevytvára na Slovensku automaticky predpoklad pre lepšiu ekonomickú situáciu v domácnostiach.

Rozvoj by mal byť definovaný v podobe potrieb ľudí – osobitne ich potreby zmysluplnej práce a primeraného príjmu. Staršie osoby musia byť znovu zapojené do trhu práce, aby mohli prispieť spoločnosti svojimi poznatkami, skúsenosťami a svojou ľudskosťou.

2. Šťastie

Pôvod mnohostranného záujmu o ľudské šťastie je možné sledovať od antiky. Podľa Aristotela jednotlivec je šťastný, ak má dostatok materiálnych predpokladov na vedenie života oslobodeného od útrap a chudoby, čo mu umožní venovať čas na rozvíjanie priateľstva a na zapájanie sa do občianskeho života, to znamená byť aktívny aj v politike.

Svätý Tomáš spojil Aristotelove názory a kresťanské princípy a potvrdil, že dobré medziľudské vzťahy sú základom pre vznik ľudského šťastia.

V období 15. až 19. storočia bola ďalej venovaná pozornosť Aristotelovým názorom. Humanistický polyhistor a kňaz Leon Battista Alberti (1404-1472) aplikoval Aristotelovu koncepciu eudaimonie na civilný život, zistil, že byť aktívny v práci a v politike je dôležité pre spoločné šťastie. Antonio Genovesi (1712-1769), predstaviteľ tzv. občianskej ekonomiky, upozorňoval, že pracovná aktivita je zásadným prostriedkom na dosiahnutie ľudského šťastia za podmienok, že práca je zregulovaná tak, aby sledovala záujmy všetkých.

Hľadanie určujúcich faktorov ľudského šťastia presiahlo z filozofie do ekonomiky. Hypotetický „homo oeconomicus“ sa usiloval o maximalizáciu svojho zisku pri nevšimaní si potrieb ostatných ľudí. Toto úsilie (snaženie) je postavené na teórii Thomasa Hobbesa (1588-1679) „homo homini lupus“, kde nenachádzame žiadnu ľútosť. Charakteristika homo oeconomicus ako jednotlivca predovšetkým materiálne si užívajúceho, zostala dlho základnou v ekonomickej literatúre až do zásadnej štúdie Rogera Easterlina (1974), ktorá sa pýtala na prínos hospodárskeho rastu.

V roku 2008 jednu z európskych cien za vedu Marie Curie získal výskum v Cambridgi o šťastí pod vedením Luisy Corrado z Talianska (Aslam, Corrado, 2007). Dokáže ekonomický rast urobiť nás šťastnejšími? Zlepšené individuálne bohatstvo uľahčuje život, ale robí to náš život uspokojivejším? Vieme, že podľa podobných zistení v rámci Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj v Paríži, Slováci patria k najmenej spokojným v rámci OECD (27 % oproti 59% priemeru). (YourBetterLife, 2011)

3. Celoživotné vzdelávanie⁵⁶

Šiesty záväzok stratégie starnutia EHK OSN zaviazal štáty podporovať celoživotné vzdelávanie a prispôbiť vzdelávacie systémy predovšetkým starnúcej populácii tak, by sa zohľadnili meniace hospodárske, spoločenské a demografické podmienky.

Obyvateľstvo v Európe rastie dynamicky. Na zachovanie rastu a štandardu života ľudia musia pracovať dlhšie predtým, než odídu na dôchodok. U osôb, ktoré sú v ekonomicky aktívnom veku, môže spôsobiť demografický vývoj potrebu zapojiť do trhu práce aj tých, ktorí neboli plne integrovaní, akými sú hlavne tí, čo predčasne opustili školu, ženy a migranti. V znalostnej spoločnosti si to vyžaduje dobrú úroveň základného vzdelania, odbornej prípravy, ďalšieho vzdelania, znalosť informačných technológií a jazykové schopnosti.

⁵⁶Táto časť vychádza z autorovej práce predsedu pracovnej skupiny pre starnutie populácie v rámci EHK OSN (PolicyBrief No. 5, 2010)

Predpokladá sa, že vzdelávanie dospelých zlepši ich zamestnateľnosť a životnú spokojnosť, čo môže zlepšiť hospodársku produktivitu a rozvoj celej spoločnosti. Starší ľudia môžu mať úžitok osobitne z toho, ak zostanú duševne aktívnymi a sociálne integrovanými pomocou vzdelávacích aktivít.

Ľudia, ktorí prešli prípravou a následne sú integrovaní do trhu práce, musia očakávať dlhšiu pracovnú kariéru. Spolu s tým technologické zmeny zásadne menia súčasné odbornosti. Globalizácia prispieva k nárastu pracovnej mobility. Ľudia sa musia znovu učiť nové schopnosti, aby získali prostriedky navyše pre svoju starobu. Z tohto tu všetkého uvedeného je potrebné podporovať celoživotné vzdelávanie a vzdelávanie dospelých. V Regionálnej implementačnej stratégii (MIPAA/RIS) EHK OSN bolo uvedené, že predlžovanie života a rýchle sociálne zmeny dávajú špecifické výzvy pre vzdelávací systém, ktoré musia byť vyriešené. Osobitne treba zlepšiť vedomie u všetkých ľudí o vzdelávaní a o jeho dopade na život a pracovnú kariéru.

Celoživotné vzdelávanie, ktoré obsahuje riadne školské vzdelávanie a vzdelávanie dospelých, je stratégiou pre celý život. Podľa Medzinárodnej organizácie práce celoživotné vzdelávanie je stratégiou pre integrovanie starších osôb na súčasný trh práce, ktorá im dá potrebné vzdelanie vhodné pre meniace sa hospodárske, sociálne a demografické podmienky.

Celoživotné vzdelávanie sa týka pracujúcich starších osôb, dôchodcov, ale aj mladých a stredne starých ľudí. Jeho sociálny vplyv je dvojaký. Vzdelanie a kvalifikácia má priamy hospodársky dopad v zlepšení zamestnateľnosti ľudí v každom veku. Celoživotné vzdelávanie podporuje integráciu, participáciu, kvalitu života a má tiež výrazný ekonomický dopad.

Vzdelávanie dospelých je každá forma učenia sa dospelého po skončení prvotného vzdelávania a školenia, bez ohľadu na to, ako dávno tieto boli vykonané. Podpora vzdelávania dospelých má veľa výhod pre spoločnosť. Staršie osoby môžu získať schopnosti, ktoré im umožnia zlepšiť svoj dôchodok získaním prostriedkov navyše. Vzdelávanie dospelých môže tiež prispieť pre integráciu starších ľudí do spoločnosti, tým že napr. získali informácie a poznatky o denných záležitostiach z internetu.

Jazykové školenie osôb v ekonomicky aktívnom veku môže pomôcť k tomu, aby sa interkultúrna komunikácia a integrácia uskutočnila v prospech ako imigrantov, tak i občanov prijímajúcej krajiny.

Účasť na školeniach dospelých je nerovnaká v jednotlivých krajinách. Vo väčšine krajín je účasť žien na takomto vzdelávaní vyššia než u mužov. Najvyšší podiel je v Dánsku a vo Švédsku, kde viac ako jedna tretina zo 25 až 64 ročných žien sa zúčastňuje vzdelávania dospelých. Podobne je to aj v iných severských krajinách, vo Švajčiarsku a vo Veľkej Británii (v rozmedzí od 20 do 30 %). V niektorých štátoch strednej a juhovýchodnej Európy (aj Slovenska) je nízka účasť (pod 10 %).

Aktívna účasť na živote dnešnej znalostnej spoločnosti si vyžaduje primerane aktualizovanú úroveň vzdelania na jej pochopenie a na schopnosť prispievať do nej. Základné vzdelávanie (resp. gramotnosť) je určené pre osoby, ktoré nedokončili školu, alebo pre imigrantov. Ženy, ktoré nemohli dokončiť školu z dôvodu starostlivosti o deti, môžu mať záujem o zamestnanie v neskoršom živote. Rodovo citlivé vzdelávacie programy, ktoré zohľadňujú potreby starania sa o deti, môžu pomôcť vytvoriť rovné podmienky pre účasť na týchto programoch.

Nízka úroveň vzdelania, doby nezamestnanosti, alebo vidiecka izolovanosť môžu spôsobiť marginalizáciu veľkého počtu ľudí vo vzťahu k trhu práce a k spoločnosti ako takej. Mnohé súčasné problémy v zamestnanosti starších ľudí sú spôsobené nízkou úrovňou ich vzdelania. Nemusí to byť v súčasnosti iba základná gramotnosť, ale aj internetová negramotnosť, alebo aj iné oblasti poznania marketingového zavádzania a podobne. Osobitne staršie osoby sú vyberané za cieľ podvodov. Veľká medzera je však rovnako v úrovni

fiškálnej (finančnej) gramotnosti v celej spoločnosti v každej vekovej skupine. Chýba základná orientácia v investičnom rozhodovaní.

Po nadobudnutí schopností (vzdelania) je významné jeho formálne akceptovanie. Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) rozlišuje medzi formálne, neformálne a neinštitucionalizovane získaným poznaním.

➤ Formálne vzdelávanie je študovanie pomocou vzdelávacej inštitúcie, strediska pre vzdelávanie dospelých a pracoviska, ktoré je vo všeobecnosti potvrdzované kvalifikáciou alebo certifikátom o absolvovaní.

➤ Neformálne vzdelávanie je štúdium pomocou programu, ale nie je vyhodnocované a nemá za cieľ certifikát.

➤ Neinštitucionalizované vzdelávanie označuje vzdelávanie vzniklé z dennej práce, z aktivít v rodine a vo voľnom čase.

Formálne vzdelávanie má obvykle určený dosiahnutý stupeň vzdelania. Bolo by vhodné, aby bol aj určitý mechanizmus na porovnávanie schopností získaných aj v ďalších formách vzdelávania.

Potrebné je rozpoznať nesúlad medzi vzdelaním a poznatkami, ktoré mladí ľudia získajú zo vzdelávacieho systému, a potrebami ekonomiky, pretože to má dopad na všetky vekové skupiny. Zosúladenie uľahčí mladým ľuďom vstup na trh práce a zníži sa negatívny dopad neúčasti niektorých ľudí na trhu práce. Následne to má dopad aj na systém sociálneho zabezpečenia. Príprava na povolanie je dôležitou súčasťou odbornej kvalifikácie a preto je dôležité podporovať vzdelávanie s prepojením na profesionálne potreby.

Rovnako ako ľudia žijú dlhšie, tak rovnako sa aj očakáva že budú dlhšie pracovať. Pracovné profily a požiadavky trhu práce sa môžu rokmi meniť, ovplyvňujúc dosiahnuté profily potrebného vzdelania. Okrem podpory zamestnatel'nosti starších pracovníkov pomocou prístupu k odbornému školeniu a k preškoleniu je potrebné prispôbiť vzdelávacie inštitúcie potrebám osôb na dôchodku alebo v predčasnom dôchodku. Ak nie sú poznatky, schopnosti a vzdelanie obnovované, kapacity jednotlivcov a následne aj spoločnosti prispôbiť sa novým podmienkam môžu byť výrazne zredukované, alebo aj úplne znemožnené. Celoživotné vzdelávanie je otázkou prežitia. Význam pokračujúceho vzdelávania počas celého života bude narastať a stane sa dôležitým prvkom individuálnych, spoločenských a medzinárodných programov a cieľov.

Ďalšie vzdelávanie je potrebné na udržanie už získanej kvalifikácie, osobitne z dôvodu predlžovania pracovného života. Výskum preukázal, že ľudia, ktorí sa zúčastnili školení pre dospelých, sú z tohto dôvodu následne schopní zlepšiť si svoj príjem. Osobitne v čase ekonomickej krízy školenie vo vzťahu k práci sa stáva viac dôležitým. Účasťou si starší ľudia zvýšia kapacitu zamestnatel'nosti. Veková skupina 55 a viac ročných si vyžaduje zvýšenú podporu pre vzdelávanie a školenia, aby sa zvýšili ich šance na trhu práce.

Poznanie výpočtovej techniky (digitálna gramotnosť) môže byť základnou výhodou. Mnohé profesie dnes závisia od počítačovej techniky a poznanie výpočtovej techniky je kľúčové pre pracovný úspech. Okrem toho digitálna gramotnosť môže zlepšiť každodenný život. Mnohé služby sú ľahko dostupné cez internet. Školenia v tejto oblasti môžu zlepšiť pracovný úspech a aj zvýšiť participáciu v občianskej spoločnosti. Nové formy negramotnosti (nevzdelanosti) sa objavili, pretože napr. dospelí, ktorí nie sú digitálne gramotní, nemajú prístup k podstatným informáciám a možnostiam, ktoré sú dostupné iba v digitálnej forme. V tejto súvislosti vzdelávanie v dospelosti má dôležitú úlohu v podpore sociálnej inklúzie.

Znalostná spoločnosť je dnes globálnou. Flexibilita a mobilita pomáha pracovníkom prispôbiť sa požiadavkám dnešnej spoločnosti. Jazykové schopnosti sú významným prínosom v tejto oblasti. Mnohí migranti, dokonca vysoko vzdelaní ľudia, majú veľké problémy, pokiaľ ide o znalosť cudzích jazykov a poznanie iných kultúr.

Je nutné využívať primerané pedagogické metódy pre jazykové vzdelávanie. U dospelých a starších osôb je učenie sa jazyka výrazne ovplyvnené vzdelávacími metódami, ktoré poznali v školskom veku. Pedagogika sa medzičasom zmenila zo statického prístupu zameraného na gramatiku a preklad literatúry na viacej aktívny prístup zameraný na komunikačné schopnosti. Učitelia by pri vzdelávaní dospelých mali zväziť a upraviť prístup blízky predchádzajúcim skúsenostiam ich poslucháčov. Ak sa tak nestane, je riziko znechutenia študujúcich dospelých z metód, ktoré buď úplne neakceptujú alebo sa v nich necítia dobre, a spomaľuje to následne dosiahnutie pokroku.

Vzdelávanie v dospelosti a aj neskôr by malo byť uznané ako dobrá investícia, ktorá sa pozitívne neodraza iba v ekonomickom raste, ale aj zlepši kvalitu života a celkový sociálny status starších osôb. V tomto smere je potrebné podporovať vzdelávacie inštitúcie pre dospelých, ako sú napr. univerzity tretieho veku. Univerzity tretieho veku boli najprv zavedené vo Francúzsku v roku 1973. Táto koncepcia sa rozšírila do mnohých európskych krajín. Zámerom je ponúknuť vyššie vzdelanie ľuďom, ktorí nie sú dlhšie v pracovnom procese. Univerzity tretieho veku môže navštevovať ktokoľvek bez požiadavky na školské diplomy, alebo predošlé akademické štúdium. Sú výbornou možnosťou pre staršie osoby na výmenu skúseností, informácií a pre lepšiu účasť na živote spoločnosti. Takéto zariadenia by mali mať aj programy základov, alebo zdokonalenia sa v oblasti sociálnej práce.

Ciele prednášania a učenia sa na univerzitách tretieho veku sú značne odlišné od predchádzajúcich škôl a školení v predošlom živote. Ľudia sa tu neučia pre profesijnú kariéru, ale skôr pre svoju záľubu. Učenie sa je cestou ako zlepšiť kvalitu života v zmysle účasti na živote spoločnosti, ale je aj vhodnou prípravou na meniace sa životné štýly vo vyššom veku. Úloha učiteľov je tiež iná. Okrem iného aj to je typické, že učitelia sú zvyčajne mladší ako študenti. Učitelia musia vziať v úvahu, že študenti na univerzite tretieho veku majú menší záujem na získanie diplomu, ale o to väčší o učenie sa vecí, ktoré môžu okamžite využiť vo vlastnom živote.

Celoživotné vzdelávanie a vzdelávanie dospelých sú dôležité stratégie pre podporu hospodárskeho rozvoja, zvýšenie zamestnateľnosti obyvateľov, zlepšenie sociálnej integrácie a participácie. Toto zahŕňa tri prvky: základné školenie (všetkých stupňov), preškoloňovanie (ďalšie vzdelávanie) ekonomicky aktívnej zložky populácie a vzdelávanie penzistov.

Školenia a hľadanie ďalšieho vzdelania môže byť ťažkou výzvou pre mnoho dospelých. Je preto potrebné poukazovať na výhody ďalšieho vzdelávania zvyšovaním vedomia o tom. Školenie dospelých im môže priniesť vyšší zárobok, lepšiu pracovnú perspektívu a zlepšenie v účasti na živote spoločnosti.

Metódy školenia dospelých sú iné od učenia detí a mladistvých. Až na mieste školenia je nutné často prispôbovať školiace metódy na učenie starších osôb v schopnostiach práce s technickými nástrojmi pre každodenný život, na používanie nových komunikačných technológií a na precvičenie ich kognitívnych, fyzických a senzorických schopností. Preto je nutné adaptovať školiace metódy potrebám starších osôb.

Môže byť potrebné vyvinúť a podporiť rodovo citlivé vzdelávacie programy, pretože ženy môžu mať iné potreby vo vzdelávaní ako muži. Je preto potrebné zväziť distribúciu zdrojov tak, aby boli zabezpečené potreby a preferencie mužov a žien v rovnakom rozsahu. V tejto súvislosti rozpočet celoživotného vzdelávania sa má pripravovať vzhľadom na rôznosť rodov za účelom dosiahnutia rovnosti v distribúcii prostriedkov.

Tabuľka č. 1: Zhrnutie politik celoživotného vzdelávania

Hlavné oblasti	Oblasti realizácie	Kľúčové prvky
Základné vzdelávanie	Všeobecné a odborné vzdelanie	Základné vzdelanie (všetkých stupňov)
		Vzdelávanie dospelých
	Uznanie vzdelania	Uznanie formálneho vzdelania
		Uznanie neformálneho vzdelania
		Uznanie neinštitucionalizovaného vzdelania
	Odborná príprava	Integrácia osôb, ktorí nedokončili školu
Integrácia po rodičovskej dovolenke a iných pracovných prerušení		
Ďalšie vzdelávanie	Pracovné	Integrácia do pracovného trhu
		Pracovná kariéra
	Jazykové	Podpora profesionálnej mobility
		Integrácia a participácia migrantov
	Informačné a komunikačné techniky	Zvýšenie odbornosti
		Sociálna integrácia a participácia
Vzdelávanie dôchodcov	Univerzity tretieho veku	Sociálna integrácia a participácia
		Zlepšenie života starších osôb
		Využitie poznania starších

4. Dlhodobá starostlivosť⁵⁷

Populácia starne, čo vyvoláva vyššiu pravdepodobnosť nutnosti dlhodobej starostlivosti. V tom istom čase však počet tých, ktorí budú schopní poskytnúť túto starostlivosť, bude klesať.

Základné prístupy:

➤ Dlhodobá starostlivosť: V tejto súvislosti ide o dlhodobo poskytované opatrovateľské služby vrátane širokého rozsahu služieb osobám, ktorých schopnosti žiť individuálne sú limitované počas dlhšieho času.

➤ Komunitná starostlivosť: Integratívny prístup starostlivosti o staršie osoby, ktorý sa uskutočňuje v ich rodinnom prostredí za pomoci neformálnej i formálnej služby.

➤ Rezidenčná starostlivosť: Starostlivosť poskytovaná v domoch sociálnej starostlivosti.

➤ Formálna starostlivosť: Starostlivosť poskytovaná príslušnými profesionálmi.

➤ Neformálna starostlivosť: Starostlivosť poskytovaná laikmi (neprofesionálmi). To môže obsahovať opateru doma. Dlhodobá starostlivosť v tejto súvislosti je opatera doma, ktoré je dlhodobo poskytovaná príjemcami v ich príbytkoch.

Nárast počtu osôb odkázaných na pomoc každý deň a zmeny vo formálnej a neformálnej kapacite opatrovateľstva bude dotvárať štruktúru dlhodobej starostlivosti.

Udržateľnosť existujúcich ústavných (rezidenčných) schém opateru má zásadné problémy, čo samozrejme zvyšuje význam neformálnej opateru ako základu podpory pre nesamostatných starších ľudí.

⁵⁷Táto časť vychádza z práce autora ako predsedu Pracovnej skupiny pre starnutie populácie Európskej hospodárskej komisie OSN (PolicyBrief No. 7, 2010)

Vo všeobecnosti je podiel osôb v dlhodobej ústavnej starostlivosti nižší ako v domácej starostlivosti. V domácej starostlivosti prevažuje neprofesionálna pomoc. Profesionálna pomoc má rozličný rozsah v jednotlivých krajinách a obyčajne prichádza v spojení s domácou neformálnou podporou.

Keďže väčšina starostlivosti je vykonávaná neformálnymi opatrovateľmi, dôležité je im poskytnúť adekvátnu pomoc, tak aby boli schopní zvládnuť svoje povinnosti.

Poznanie potrieb opatrovateľov a poskytnutie im pomoci pri plnení si záväzkov môže viesť k zníženiu využívania ústavnej starostlivosti a následne k zníženiu nákladov na ne. Okrem toho podpora neformálnym opatrovateľom, ako sú školenia, alebo pomoc a rada, prispievajú k zvýšeniu kvality opatrovania.

Najbežnejšími neformálnymi opatrovateľmi sú deti a partneri, alebo manželskí partneri. Výrazná je prevaha žien medzi opatrovateľmi.

Migranti predstavujú významný zdroj ako pre neformálnu, tak i formálnu opateru, čo treba priznať, a preto musí byť migračná politika spojená s primeraným regulačným rámcom.

Mnoho ľudí s potrebou dlhodobej starostlivosti si môže zvoliť zostať doma. V prípadoch, kde denná opatera môže byť poskytnutá neformálnymi opatrovateľmi, alebo kde staršia osoba je dostatočne nezávislá na zvládnutie denného života, kvalifikovaný opatrovateľ alebo ošetrojúci lekár môže prichádzať pravidelne na poskytnutie potrebnej zdravotnej starostlivosti. Intenzita takejto opateru sa ľahko prispôsobí individuálnym potrebám starostlivosti a dostupnosti neformálnej opateru od blízkych osôb.

Za účelom záruky možnosti výberu pre pacientov a ich rodiny je dôležité, aby v ponuke boli rôzne typy starostlivosti. V súvislosti s neformálnou starostlivosťou to znamená, že možnosť zosúladenia opatrovateľských povinností a riadnej práce je umožnená zákonmi.

Kvalita dlhodobej starostlivosti je úzko prepojená s kvalifikáciou zamestnancov, ktorí poskytujú služby. Väčšina vyspelých krajín trpí na nedostatok počtu personálu a ich nedostatočnú kvalifikáciu. (PolicyBrief, 2005)

Tabuľka č. 2: **Zhrnutie politík dlhodobej starostlivosti**

Hlavné oblasti	Oblasti realizácie	Kľúčové prvky
Komunitná opatera poskytovaná neformálnymi opatrovateľmi	Zamestnanosť	Pracovné práva Modely času pre prácu a opatrovanie
	Finančná podpora	Finančné dávky: daňami alebo sociálnym poistením Dávky za opateru
	Migrácia	Pracovné práva
		Sociálne práva
Komunitná opatera poskytovaná profesionálmi	Sociálna podpora	Sociálna inklúzia
		Participácia
	Zdravotné služby	Medicínske služby
		Služby opatrovania
Strediská krátkodobej opateru	Denná starostlivosť	
	Nočná starostlivosť	
Domy rezidenčnej starostlivosti		Oddelenia pre starobou oslabené osoby
		Oddelenia pre mentálne oslabené osoby
		Oddelenia ošetrovania

Kvalita a výber	Výber	Dostupnosť
		Únosnosť
		Ponuka
	Kvalita	Bezpečnosť
		Školenie personálu
		Počet opatrovateľov k pacientom

5. Dobrovoľníctvo a potreby vzdelávania⁵⁸

Dobrovoľníctvo je potrebná forma sociálnej participácie pre ľudí, ktorí inak nie sú schopní byť aktívni v zamestnaní, alebo pre ľudí, ktorí sú riadne zamestnaní, ako doplňujúca činnosť.

Na rozdiel od platenej práce dobrovoľnícka práca ponúka občanom prispievať v osobitnej oblasti práce bez ohľadu na vzdelanie, predošlú prácu a vek. Ako výraz demokracie zdola je dobrovoľníctvo dôležitým nástrojom na posilnenie sociálnej inklúzie a participácie. Vytvorenie príležitostí pre naplnenie záujmov občanov je užitočné ako pre spoločnosť v celku, tak i pre jednotlivca.

Je vhodné podporiť záujem o dobrovoľníctvo u mužov a u žien v každom veku, za účelom aktívneho podieľania sa na živote spoločnosti. Možno na to využiť niekoľko postupov, koncepcií a návrhov.

Starší ľudia by mali mať možnosť hľadať a zlepšovať svoje možnosti pre služby komunite a pracovať ako dobrovoľníci na vhodných pozíciách vhodných pre ich záujmy a ich možnosti.

Dobrovoľníci pracujú v rôznych oblastiach, ako je vzdelávanie, zdravotníctvo, sociálna práca, starostlivosť o deti, poradenstvo, mentoring a inde.

Dobrovoľníctvo vo veku nad 50 rokov sa stretáva s množstvom prekážok. Staršie osoby často zažívajú diskrimináciu v podobe ageizmu všeobecne. Majú obmedzený prístup k informáciám o dobrovoľníctve a prekážky pre takúto prácu z rôznych príčin.

Školenia pre dobrovoľníkov sú významné pre mnohé aktivity. Možností školení sú také ako napr.: prvá pomoc, komunikačné techniky, riešenie konfliktov, etika, administratíva a získavanie zdrojov (fundraising). Dobrovoľníci v oblasti sociálnej práce by mali tiež prejsť primeraným školením. Programy vzdelávania dospelých môžu pomôcť starším osobám s teoretickými a praktickými poznatkami a so všetkými potrebnými nástrojmi na výkon ich aktivity čo najlepšie. Vzdelávacie a školiace možnosti by mali byť rozmanité: úvodný tréning, priebežné školenie, nadstavbový tréning, svojpomoc dobrovoľníkov navzájom, mentoring a špeciálny výcvik. Školenie môže vyvolať ďalšiu túžbu stať sa aktívnym. Staršie osoby majú často túžbu školiť a vymieňať si skúsenosti s inými staršími osobami, ak k tomu majú možnosť.

Systém dobrovoľníckych organizácií (sietí) môže tiež posilniť výmenu skúseností, čo môže viesť k vzniku projektov, kde sa môžu využiť skúsenejší dobrovoľníci ako mentori.

Dobrovoľníctvo nie je iba dobrým spôsobom ako sa aktívne zapojiť do spoločenského života; prispieva k udržaniu telesných a duševných funkcií, keďže podporuje fyzickú aktivitu a udržuje aktívnu myseľ. Ďalším príjmom z dobrovoľníctva pre jeho aktérov je tréning, náhrada výdavkov a finančné odmeny. Dobrovoľníctvo môže byť cestou ako riešiť nedostatok zdrojov pre dlhodobú starostlivosť.

⁵⁸Táto časť vychádza z autorovej práce predsedu pracovnej skupiny pre starnutie populácie v rámci Európskej hospodárskej komisie OSN (PolicyBrief No. 10, 2011)

Školenia určené dobrovoľníkom, ktorí pracujú so staršími ľuďmi, by mali byť zamerané na techniky pomoci, prvej pomoci, choroby súvisiace s vekom (prevencia a ošetrovanie) a schopnosti načúvať. Tiež niektoré tréningy alebo poradenstvo v oblasti sociálnej starostlivosti, napr. paliatívna starostlivosť, môže pomôcť dobrovoľníkom na profesionálnejšie plnenie úloh. Všetky metódy tréningov pre starších dobrovoľníkov sú použiteľné v tomto kontexte. Vždy treba sledovať celoživotné vzdelávanie, mať dobre pripravené školenia na prípravu dobrovoľníkov na najlepšie možné poskytovanie služieb, v správnom čase, obnovovacie kurzy a vytvárať siete na výmenu skúseností.

Potrebná je vzdelávacia štruktúra pre dobrovoľníctvo. Je potrebné podporiť systémy certifikácií pre dobrovoľníkov, ktoré uznajú rozvoj schopností dobrovoľníctva vo vzdelávacích systémoch. Okrem toho je potrebné zlepšiť vzdelávanie pre dospelých a poskytnúť nástroje pre zdieľanie informácií a výmeny dobrej praxe, s cieľom informovať a ďalej zlepšovať kvalifikáciu zainteresovaných dobrovoľníkov.

Mali by byť spustené kampane na zlepšenie povedomia celej spoločnosti, na zdôraznenie mimoriadneho prínosu dobrovoľníctva.

Tabuľka č. 3: **Zhrnutie politík dobrovoľníctva**

Hlavné oblasti	Oblasti realizácie	Kľúčové prvky
Zaistiť pozitívne prostredie	Primerané legislatívne usporiadanie	Odstrániť prekážky pre účasť seniorov
		Konzultácie so zainteresovanými stranami
		Právne rozlíšenie neziskového, verejného a súkromného sektoru
		Daňové zvýhodnenie
		Možnosti získavania sponzorstva
Konkrétne podpora organizáciám a dobrovoľníkom	Celoživotné vzdelávanie	Školenie
		Mentoring
		Siete organizácií za účelom výmeny praxe
	Zvyšovanie povedomia	Podporiť pozitívny obraz dobrovoľníctva
		Kampane, výročné podujatia pre celú spoločnosť
		Osobitné náborové akcie zamerané na starších občanov
	Výskum	Zber dát
		Analýza dát
		Šírenie výsledkov
		Hodnotenie ekonomického prínosu dobrovoľníctva

Literatúra:

ASLAM, Aqib and CORRADO, Luisa: *No Man is an Island: the Inter-personal Determinants of Regional Well-Being in Europe*, 2007, 49 s.

Compendium of OECD Better Life Index, OECD, 201, 40 s.

EASTERLIN, Roger: *Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence* (1974)

European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe, Brussels, 16 s. 2010

Guidelines for Review and Appraisal of the MIPAA, Bottom-up Participatory Approach UN, New York, 2006, s. 52.

Guiding Framework and Toolkit for Practitioners and Policy Makers. UNDESA, New York, 2008, 69 s.

HETTEŠ, M. *Starnutie spoločnosti. Vybrané kapitoly sociálnej práce so seniormi*. VŠ Sv. Alžbety, Bratislava, 2011. 192 s. ISBN 978-80-8132-031-6

Policy Brief: Ensuring quality long-term care for older people. OECD, Paris, 2005, 8 s.

Policy Brief No. 5: Lifelong Learning, UNECE, Geneva, 2010, 12 s.

Policy Brief No. 7: Towards Community Long-term Care, UNECE, Geneva, 2010, 16 s.

Policy Brief No. 10: Tapping the Potential of Volunteering, UNECE, Geneva, 2011, 16 s.

Regional Implementation Strategy for the Madrid International Plan of Action on Ageing, UNECE, ECE/AC.23/2002/2/Rev.6, 11 September 2002 Geneva, 2002, 23 s.

Report of the Ad Hoc Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Brussels, 2008, 24 s.

STIGLITZ, J. E., SEN, A., FITOUSSI, J.-P.: *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, 2009, Paris, 292 s.

Viac ako HDP. Meradlo pokroku v meniacom sa svete. Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu, Brusel, 20.8.2009 KOM(2009) 433 v konečnom znení, 12 s.

Your Better Life Index. Country Notes, OECD, 2011, Paris, 35 s. www.oecd.org/betterlifeindex

World Economic and Social Survey 2007, Development in an Ageing World, UNDESA, New York, 212 s.

Kontakt:

RNDr. Miloslav Hetteš, CSc.
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety
Palackého c. 1, P.O. Box 104
810 00 Bratislava
Kontaktná adresa: Sputniková 37, 821 02 Bratislava
E-mail: mhettes@gmail.com